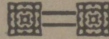

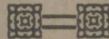
Sind 25 kop.

Rõige kasulikumad
kanatõud.

Kirj. Jul. Namisepp.

(Aratrükk Maja kalendrist.)

== J. Ploompuu kirjastus. ==
W. Ehrenpreis'i trükk, Tallinnas 1915.

Rõige kasulikumad kanatõud.

Kirj. Sul. Namisepp.

(Äratrükk Maja kalendrist.)

J. Ploompuu kirjastus.
Tallinnas 1915.

2701

Дозволено военною цензурою.

W. Ehrenpreis't trüff, Tallinnas.

A 4680.

Missugused kanatõud on kõige kasulikumad pidada?

Viimaste aastate jooksul on meil põllumajandusliste kõrvalharude peale suuremat tähelepanemist pööratud. Muude seas on ka linnukasvatuse kui ühe tähtsama majapidamise haru vastu laialisemat huvi märgata, mille tõenduselks sulgloomade kasvatamise kursusest osavõtjate suur arv on. Ja seda ei finnitata mitte üksinda kursuste kuulajate rohkus, vaid ka küsimiste hulk, mis suuremal arvul eriajakirjandusele vastamise jaoks saadetakse. Nende küsimiste ja järelepärimiste seas lordub väga tihti üks ja seesama küsimine: missugused kanatõud on kõige kasulikumad pidada. Raske on vastuste osakonnas täielist seletust selle kohta anda, sest selleks puudub seal ruum. Arvan sellepärast tarmilikult olevat siin kohal kanade tõuuküsimust vähe lähemalt seletada.

Enne kui üksikuid tõugusi lähemalt kirjeldada, kaitsun tõuu mõistet laiemalt selgitada. Meie teame, et igal loomatõul ja viljasordil oma iseäralised kindlad tundemärgid, nii välimised kui ka sisetised, oma hääd ja halvad küljed on, mida nad ka edasi pärandavad. Sellepärast on igal loomatõul oma teatud majandusline väärtus, olgu ta mis sibilis tahes väljakasvatatud. Nii on lugu enamjagu loomaliikidega, aga siiski mitte kõikidega. Ja kodulinnud käivad ka nende loomaliikide hulka, mis mitte alati majanduslike tulu ja väärtuse pärast ei peeta, vaid ilu, spordi, otstarbekaks. Meie väiksel kodumaal ei ole ilulindude pidamine mitte kuigi palju veel edenenu, sest siin waadatakse iga kanatõuu kui teatud tululooma pääle. Mujal, iseäranis aga teistes enamedenenud maades, kus majandusline jõutus lubab inimestel lõbu ja ilu pääle suuremat rõhku panna, püütakse ka koduloomasi spordi sibilis kasvatada. Selle käes on just kodulinnud kõige rohkem kannatanud, sest neid on sõrdlemisi lerge pidada ja pealegi suudavad nende sulgede ilu ja wärwirikkus filmadele waheldust ja mitmekesidust pakkuda.

Ja mis meil nüüd puhastwerd sulgloomade nime all tunnakse, siis on need peaaegu ilma erandita kõik spordi sibilis kasvatatud tõud, kellede majandusline väärtus õige kaht-

lane on. Miskpäraft just fiis nende majandusline wäärtus on langenud? See tuleb sellest, et lindude fulgede ja teha- wormide pääle kõige suuremat rõhku pannakse, et nimetatud wälimised omadused hästi wäljaarenud oleks. Iga üffiku sule ilu pääle pööratakse tähelepanemist, neid hinnatakse kõrgemalt kui munade rohkust, liha headust jne. Urusaadam, et fiis lindude sifemised omadused, nende majandusline wäärtus, kannatab. langeb, kui päärõhku wälimuse, iluduse, pääle pandakse. Ei tea enam ainsamatti linnutõugu, keda spordimehed poleks mitte ilu sifis kaswatanud, parandanud wõi täiendanud. Ja tõele auu andes peab tunnistama, et kodulinnud küll ilujaks on muutunud, mitte aga majandus- lises mõttes tulusaks. Kuidas seda tööd tehakse, ei ole tähtis siin seletada. Ei wõi aga ka tähendamata jätta, et selle kaswatusewiisi wastu uus wool maad on wõtnud, mis lindude sifemiste omaduste, ja nimelt munade rohkuse ja juuruse, liha headuse, teha wastupidawuse jne. pääle kõige suuremat tähelepanemist wõõrab, kuna ilu kõrwaliseks asjaks jääb. On linnukaswatajad olemas, kes neid ainult majan- duslise wäärtuse sifis arendawad ja parandawad. Selles sifis on just Amerika Ühisriikides rohkesti tööd tehtud ja ka häid tagajärkefi saadud. Sellest tuleb fiis järleldada, et raske on praegusel ajal, kus ilulinnukaswatus nii laiale laiale lagunenud, kanu saada, mis tõesti majanduslise tulu sifis on kaswatatud. Ja kui keegi omale teatud tõugu kanu tahab soetada, fiis peab ta enne järele pärima, mis sifis lindusi on kaswatatud, sest nagu eespool sai seletatud, ei tähenda tõuu nimetus lindude juures weel mitte seda, et nad ka igaford majanduslises mõttes tulusad on pidada.

Sellepäraft on paljud linnupidamise pääle käega löö- nud tähendades, et see ennaft ära ei taju, sest kiidetud puhasttõugu kanad ei mune kuigi palju, on haiguste wastu wäga õrnad, nõuawad paremat toiu ja forterit. Tihti sei- sab peawiga selles, et raske on niisuguseid kanu muretjeda, mis mitu sugupõlwe munemise sifis oleks kaswatatud ja parandatud.

Müüd tahaks puhastwerd loomapidamise teist külge puututada; milles meil jällegi palju effitakse ja kahju kannat- takse: see on puhastwerd loomade eest hoosliisemise ja toit- mise küsimus.

Oletame, et kellegil on korda läinud häid munejaid kanu osta, niisuguseid puhastwerd lindusi soetada, kes mune- mise rohkusega oma ülespidamist auusasti äratasuwad. Meie

inimestel on harilikult niisugune waade sisse juurdunud, et juba head loomad, nende seas ka linnud, igasugustes oludes ifka head saaki annawad, kasu toowad, olgu selle juures nende korter, toit misugune tahes. Ei teata rihti, et rohkesti tulutoojad loomad ka wõrdlemisi suuremat hoolt, paremat toitu ja korterit nõuawad, kui nendest tahetakse täit tulu kätte saada, ei sünni ju midagi õhust, ei liha ega munad, kõik tarwitawad selleks tarwilisel wiisil toitu. Wahe hea ja halwa kana wahel seisab selles, et hea kana muneb halwa kanaga wõrreldes ühe ja seesama toiduhulga tarwitamise juures rohkem, tema keha wõi organismus töötab paremine toidu munadeks ja lihaks ümber. Ehk nüüd hea kana küll wähe rohkem toitu tarwitab, sest ta muneb ka palju rohkem, siiski tasub ta selle ausasti ära ja jätab weel omanikule kasugi järele, sest kanapidamise tulu ja kuluarwe juures peab ka tingimata tema eest hoolitsemise aega arwesse wõtma. Ja see on nii hea kui ka halwa muneja kana juures üks ja seesama. Katsun seda mõtet näitlikumalt seletada. Restmine kana muneb aastas 100 muna, hea kana — 150 muna. Kui meie munade eest 3 kop. tükist saame, siis saame esimese kana munadest 3 rubla, aga teise omadest — 4 r. 50 kop. aastas. Meil läheb esimese kana toitmine 2 r. 50 kop. aastas maksma, kuna hea muneja kana ka rohkem sööb, sellepärast läheb tema toitmine 3 r. 25 kop. maksma. Töö ja hoolitsemine kui ka kapitali protsendid mõlemate juures on ühesugune, 50 kop. aastas. Paneme selle söögiarwele juurde, siis näeme, et esimesest kanast, kes 100 muna munes, mitte aga kopitatti kasu järele ei jää, kuna hea muneja kana suurema toidutarwitamise juures siiski weel 75 kop. puhastkasu jätab. Ei saa aga heade munejate kanatõugude eest mitte tarwilisel wiisil hoolitsetud, siis ei anna nad mingisugust kasu, waid ainult kahju. Sellepärast on häid puhastõugu kanu ja üleüldise loomasi, ainult siis kasulik pidada, kui nendele ka rohkem toitu ja paremat korterit antakse.

Et see õige on, seda wõiwad meie talumehed ise tõendada, kes mõisadest kallihinnalisi puhastwerd wafikaid on toonud. Niisugustes taludes, kus loomade toitmine ja laut wilets on, jääwad kulturatõugu loomad kõngu, põewad kõisuguste haiguste käes ja tulu asemel sünnitawad peremehel ainult kahju.

Sellepärast oleks soowitaw, et igaüks enne kui ta puhastwerd kanu hakkab pidama, enesele selgeks teeks, kas ta

küllalt jõuab hoolt kanda, et nendest tulu saada. Missugused kanatõud iseäranis suurt hoolt nõuavad, sellest teen allpool tähendusi.

Pääle nende kahe pääkülümuse, on veel kolmas küsimus olemas, mis ka selgitamist tarvitab, enne kui üksikute tõugude seletamise juurde üle minna. Tihti leidub ajalehetes kui ka põllutöökirjanduses niisuguseid soovitusi, et üks või teine kanatõug kõige parem olla. Niisuguseid otsust mõitvad ainult inimesed teha, kellel omal tõuumõiste veel segane on. Missuguseid nõudeid peaks üks idealne kanatõug täitma? Enne kui selle pääle vastata, peab küsima, mida meie kana käest nõuame, missugused omadused tal majanduslikes mõtes peavad olema? Idealna peaks küll järgmisi nõudeid täitma: 1) palju ja suuri mune munema, 2) õrnamaitseelist liha andma, 3) kiire kasvuga ja 4) hästi vastupidav olema.

Rahjaks aga ei jõua ükski kanatõug kõiki neid nõudeid täita. Mikspärast? See läib looduse seaduste vastu, sellepärast et kui üks omadus, nagu seda kanadel munemine on, kõige kõrgemale väljaaremisele on viidud või kasvutatud, siis teised omadused selle all lüangu jäävad, kannatavad. Looduses maksab seadus, et ühte organi või selle tegevust ainult siis võimalik on oma arenemise tipule viia, kui selle kättesaamisel ennast terve keha koondab, kuna muu tegevus selle juures kõrvaliseks asjaks jääb. Sellepärast on võimata kahte omadust, näituseks, munemise rohkest ja liha headust ühe ja seesama kasvutamise juures kõige kõrgemale arenemise astmele viia. Kui tahetakse teatud tõu munemiserohkust viimase võimaluseni tõsta, siis peab teised omadused, nagu liha maitse ja headus, vastupidavus, selle sihi kättesaamisele ohvrileks tooma. Igauhele on selge, et kõige parem sõiduhobune ei ole kunagi kõigeparem veo- hobune jne.

Sellepärast võib ainult ühe hästi väljaarenenud omadustega kanatõugu soetada, olgu nad siis liha ehk muna-kanad. Soovitakse aga kahte omadust, munemise rohkest ja liha häädust ühetasajelt ühendada ja täiendada, siis võime ainult keskmise väärtusega liha kui ka munakanu soetada.

Sellepärast jaotatakse kanatõud 3 liiki:

1) munakanad, 2) lihakanad ja 3) liha- ning muna-kanad. Sellele jaotusele võiks veel ilukanad juurde lisada, aga et neil majanduslikes mõtes mingisugust tähendust pole, sellepärast jätan viimased kirjeldusest täiesti välja.

Arwan, et sellest seletusest peats igauks omale wõima selge pilbi jaada, mis kanatõugude all tuleb mõista.

I. Munakanad,

Kõigil munakanade tõugudel on ühised omadused, mis neid lihakanadest kui ka liha- ja munakanade tüüpusest eraldab.

Üleüldse langewad munakanad kergemate kanaliitide hulka, kui pisiktõugusi (härjapõlwelasi) maha arwame, mis ilutõugude liiki kuuluvad. Üleüldse tuntud spetsiaal munakanad: Italia, Hamburg, Brakel jne. on kõik oma keharaakuse ja suuruse poolest kerged kanatõud. Tein üleüldine omadus kõigil munakanade tõugudel on nende nertwilik, liikuw loomus. Sellepärast on neid raske kitsades ruumides pidada. Et nimetatud kanatõud oma loomuse poolest väga elawad ja liikuvad on, siis otsiwad nad suurema osa toita ise, kuna käestandmist wähe tarwitawad. Edasi, saawad munakanad alati õige ruttu täiskaswanuks, munemiseküpseks, kui niivõisi delda tohib. Munad on neil walge koorega ja väga mitmesuguse suurusega, mis tõust, toidust, wanadusest ja üfikute kanade individuumist ära ripub. Gauduma lähewad nad väga harwa. Toitu tarwitawad nad suuremate tõugudega wõrreldes wähem. Liha on neil harilikult kestmise wäärtusega. Nüüd waatame üfikuid tõugusi lähemalt.

Italiad.

Wäga laialt tuntud ja lugupeetud munakana. Wõib julgesti tinnitada, et Italia kanatõugu maatera peal kõige rohlem peetakse ja kaswatatakse, sest ta täidab oma otstarbet kui munakana hästi. Olugi, et põhjamaa kliima selle tõuu jaoks wähe kare on, sest nimetatud kanatõug, nagu juba nimi näitab, on Italiast pärit, aga siiski võib Italia kanu ka meie oludes pidades, nagu seda mitmeaastane praktika näitab. Suuremaks puuduseks sellel tõul on nende suur hari ja lõpused, mis külma kardawad. Et sellel tõul suur hari on, selles tuleb küll wäljamaa spordimehi süüdistada, kes Italia tõuu harja suuruse ja jalgade kõrguse pääle kõige suuremat rõhku on pannud. Põhja Amerikas on Italia kana majanduslises mõttes parandatud ja kannawad jäl Leghorni nime. Ameriklased, kui ärimehed, panewad ikka asja majanduslise tulujuse peale suuremat rõhku, sellepärast ei jätta Amerika Leghorni kanad oma munemise headuse

poolest enam midagi soowida. Seal on terwed kanakarjad, õigem kanakaswatused, kus Leghorni kanad läbistikku 180—200 muna munewad, mis Europas weel kättesaamata on. Sulgede karwa poolest on neid kõige rohkem walgeid. Mendele järgnewad põldpüükarwalised wõi pruunid, mis suguseid iseäranis sakslased armastawad. Wähem laialelagunenud on mustad, kollased, sinised hõbetaelalised, kirjud Italia kanad. Jalad ja nokk on neil kollast karwa, kõrwalapid walged; lethhari, mis kukel püsti, aga kanal lontsis on. Munad on neil kaunis suured. Liha tsekmise wäärtusega. Soowitaw puhtalt kui ka talukanadega paaritades pidada. Tarwitawad laialist ruumi elamiseks.

Minorkad.

Minorka tõug kuulub, nagu Italia kanadgi, Wähemere kanade liiki, kes kõil head munejad on. Minorkad lähewad eelpool nimetatud tõust oma majanduslise wäärtuse poolest wähe lahku. Nagu Italia kanad, nõnda on ka Minorkad parematest munejatest kanatõngudest. Munad on neil läbistikku wähe suuremad kui Italia tõul, selle wastu on ka munade arv, mis ühe kana pääle tsekmiselt aastas tuleb, natukene vähem. Kindlat otjast munade arwu üle, mida 1 kana aastas wõib munedada, pole wõimalik anda, sest nagu juba eelpool sai seletatud, ripub see täiesti kaswatusewiisist ära, s. o., mis plaani järel on sugukanu wäljawalitud. Ka oma keha suuruse poolest lõowad nad Italia kanad üle. Wiimastel aastatel leidub juba wäljanäitustel Minorka kanu, mis 7—8 naela kaaluwad. Need on kõil spordi sihis kaswatatud, suurte harjadega ja kõrge jalgadega. Munad on neil ka suured, selle eest on aga nende arv õige wäikene. Riisugused toredad linnud walmistawad kül filmale lõbu, aga majanduslist wäärtust neil ei ole, pealegi on nad wäga õrnad haiguste wastu. Kõige rohkem leidub musta sulgedega Minorkasi. Peale mustade on weel walged ja kirjud Minorkad olemas. Nagu Italia tõul, nõnda on ka neil suur lethhari. Kõrwalapid walged, jalad, ja nokk mustad ehk mustakashallid. Sulgesti wõib seda tõugu kanakaswatajatele soowitada.

Rheinländerid.

Ülemalnimetatud tõug on wiimase aja sünnitus. Rheinländeri kanatõuu soetaja on keegi Dr. Langen Saksimaal. Tema on kohalikku maakana mitme aasta jooksul teiste kulturatõugudega paaritades parandanud, täiendanud,

nõnda et sellest lõpuks majanduslises mõttes õige hea muna-
kana tõug väljaarenes. Sakslased peavad sellest tõust
kaunis palju lugu, sest viimastel munemiseõistlustel on
Rheinländeri kanad alati esimesed olnud. Nagu teised
munejad kanatõud, nõnda on ka Rheinländerid kaunis
terged kanad, kes rohkesti liikumist tarvitavad. Munad
on neil keskmise suurusega, s. o. natukene vähemad kui
Italia kanadel. Oma välimusega tuletavad nad väga
Minorika kanu meelde, ainult suuruse poolest on Rhein-
länderid Minorikadest vähemad. Peale selle on Rhein-
länderil muruhari, mis külma vastu hell ei ole. Meie
kodumaal on nendega umbes 5 aastat katset tehtud, mis
näitavad, et nad kohalistes tingimistes kaunis hästi mune-
vad. Et need kanad väga head munejad on, seda olen
ma võinud mõne aasta jooksul tähele panna. Seda tuleb
aga õige tihti ette, et nad munatoru põletiku käes põevad,
mis ikka harilikult kõige paremate munejate kanade juures
ette tuleb. Rheinländerid on musta karva. Viimastel
aastatel on ka walgeid ja põlbpüükarwalisi soetatud.
Sabad ja noff on sellel tõul musta karva. Kõrwalapid
walged. Hauduma ei lähe nad mitte, kui üffikuid juhtu-
mist maha arvata.

Samburgi kanad.

Kõik kolm esimest kanatõugu tuleb esimesejärgu muna-
kanadeks nimetada, kes laialisemat tähelepanemist ära on tee-
ninud. Ma lisan nendele veel Samburgi kanad juurde,
kes ka väga head, wõi õigem öelda, kõige paremad mune-
jad kanad on, sest munemise rohkses ei löö neid ükski tõug
üle. Aga neil on suur puudus ja nimelt -- munad on
väga väikesed, mis turgudel ostjaid mitte juurde ei meelita.
Sellepärast pole see tõug ka suuremat tähelepanemist ära-
tanud. Et seda tõugu mõnes kohas õige rohkesti peetakse,
fiiski ei taha nimetatud põhjusel nende pidamine suuremat
hoogu wõta, sest munade suurus mängib turgudel suurt osa.
Kes kanu ainult oma majapidamise jaoks peab ja kellel lai-
alised ruumid käepärast on, nendele soowiks ma ka hea-
meelega Samburgi tõuga katseid teha, iseäranis veel fiis,
kui teised tõud munemise poolest kanapidajat ei rahusta.
Oma suuruse poolest on nad ka kaunis väikesed; kanad
kaaluvad läbistiku 3 naela ehk weelgi vähem. Samburgi
tõul on ka muruhari, mis külma ei karda. Sulgede karva
poolest on neid mitmet selti olemas: täpilisi, wõõdilisi,
mustasi jne.

II. Lihakanad.

Munakanade ühised tundemärgid on meil juba tutta-
wad. Nüüd vaatame lühitalt ka lihakanade ühiseid tunde-
märgisi. Nagu juba ennegi sai tähendatud, on munakanad
terged ehk lestmise raskusega, otsivad suurema osa toitu ise,
armastawad wabadust, haudumise himu on neil peaaegu
ära kadunud jne. Selle wastu on enam wähem kõik täht-
samad lihakanad rasked, mis ju wäga tähtis, lepiwad kit-
samate ruumidega, lähewad heameelega hauduma, tartwita-
wad rohkesti toitu inimese käest, liha on neil maitserikas ja
peenefiuline, munewad lestmiselt, iseäranis aga on head tal-
wel munejad, mida munakanad meie põhja kliimas laudas
mitte ei ole. Nii muna- kui ka lihakanad peawad kiire kas-
wuga olema, et neid wõiks warakult nuuma panna. Munad
on neil nii kollase kui ka walge koorega. Kuna munakana
tõugust õige palju on, on selle wastu häid lihakanu wõrd-
lemisi wähe. Kõige laialisemat tähelepanemist teeniwad meil
Faverollid ja Mechenid.

Faverollid.

Faverolli tõug on Prantsusemaal möödaläinud aasta-
saja lõpupool Houdani, mis kohaline tõug on, Dorkingi ja
Brahma kanadega ristpaaritamise teel saadud. Prantsuse-
maal on mitmedki head lihakana tõud olemas, nagu Houdan,
La Fleches jne, aga nendel kõikidel on oma puudused, mis
nende wäärust alandawad. Faveroll on üks kõige pare-
matest lihakanade tõugudest, mida praegusel ajal üleüldse
tuntakse. Muidugi lööb teda Dorkingi tõug oma liha maitse
poolest üle, selle wastu on aga wiimased wäga õrnad, mis
nende pidamist raskendab. Faverolli kanad saawad wõrd-
lemisi teiste raskemade tõugudega õige kiiresti täiskaswanuks,
nõnda et neid juba 3—4 kuuselt wõib nuuma panna.
Bojad kasvawad meie kliimas kaunis hästi üles, kannata-
wad põhjamaa külma wälja, sest seda on mitmeaasjased
ratsed näidanud. Munewad nad aga, nagu kõik lihakanad,
lestmisel wiisil. Ei wõi aga siin tähendamata jätta, et Fa-
veroll ka wäga hea talwelmuneja kana on, mis tema wäär-
tust weel suurendab. Palju on seda kanatõugu kiidetud ja
ka laidetud. Lihakanapidajad on Faverolli päris idealtõuks
tõstnud, teda igauhele pidamisets soowitanud. Nagu tihtigi
mitmes asjus liiale mindakse, nii ka selle tänu kiitmises.

Mina omalt poolt pean tähendama, et Faveroll küll hea lihakana, mis nuumasutustes ja nende ümbruses kasvatusewääriline on, aga mitte munakana, misjuguheid harilikult meil taludes peetakse. Kui munakana, ei kannata Faveroll mitte spetsiaal munakana tõugudega munemise rohkuses wõistlust wälja, ei lepi ka lehma toiduga Sellepärast jääb Faveroll liha-, aga mitte munakana tõuks. Ja siin on tal oma auukoht.

Selle tõuu iseäralduseks tuleb seda lugeda, et neil harilikult 5 warvast on. Leidub ka neljavarbalisi, mis Brahma tõuu tunnistajaks on. Munad on neil kestmise juurusega ja kollase koorega.

Et tõugu oma seisukoha kõrgusel hoida, selleks paaritawad linnukaswatajad neid tihti Brahma ja Dorkingi tõudega. Meil, Gestis, on juba üksikuid linnukaswatajaid, kes seda tõugu suuremal arwul peawad. Nimetamisewääriline oleks siin hra Herm. Urat, Kaspi talus, Tõrwa alevi lähedal, kus ka nuumasutus on. Kes soovib seda tõugu saada, see võib nimetatud linnukaswataja poole pöörata.

Mechelnid.

Mechelnid on nõndasama ka esimese tähtsusega lihakanad. Selle tõu kodumaa on Belgias, mis nüüd sõja tallermaaks on saanud. Meie kliimas peawad nad hästi kõiksugu haigustele vastu, mida kanakaswatajad tõendawad. Liha wäärtuse poolest ei jää nad Faverollidest mitte taha.

Neid weeti enne suuremal arwul Belgiast Brüsseli nuumkanade nime all wäljamaale, isegi Wenemaale, kus nende liha headust kõrgelt hinnati. Ehl see tõug küll esimesejärgu lihakana on, siiski peetakse neid nuumasutustes Faverolli tõuga wõrreldes wähe. Kõige rohkem on hallkirju karwa Mechelni kanu. Leidub ka walgeid ja mustasi. Jalgade küljes on neil wähe sulgi olemas. Jalad peawad ihukarwa roosad olema, see on tõuu puhtuse tundemärk. On siin kollast karwa näha, siis võib kinnitada, et neid Plymouth-Rockidega ehl teiste tõudega on paaritatud. Peale nende kahe ülemalnimetatud tõuu peetakse liha saamise otsustarbel weel järgmisi tõugusi: Dorking, Drpington, Houdan jne.

III. Muna= kui ka lihakanad.

Paljud soovivad niisuguseid kanu pidada, kes ühtlasi nii liha= kui ka munakanad oleksivad. Neid nõudeid täidavad enam= vähem kõik kanatõud, aga fiiski leidub nende seas just selleks otstarbeks soetatud tõugusi. Nagu ennem sai tähendatud, on võimata niisugust tõugu luua, mis ühtlasi kõige parem liha= kui ka munakana oleks. Sellepärast peab siis niisuguse tõugudeliigi juures kestmise väärtusega leppima. Ei või nimetamata jätta, et tihti allpool kirjeldavate tõugude juures üks või teine omadus rohkem on väljarenenud, olgu see siis liha headus ehk munemise rohkus. See kõik ripub linnukasvatajast enesest ära, mis suguse omaduse peale ta suguloomade väljavalimise juures suuremat rõhku on pannud. Siis on ka arusaadav, et selle liigi kanatõugude seas õige häid munejaid tõugusi ette tuleb, nagu walged Wyandotted on, ja ka ühtlasi niisuguseid, kellel õige maitsev ja peenekiuline liha on, nagu Orping=tcnid ja osalt ka Langschanid.

Mis sugused on siis liha= kui ka munakanade liigi üleüldised sündemärgid? Oma suuruse poolest kalduvad nad enamkordadel raskeimate kanatõugude liiki, sest kanade läbistifune raskus kõigub 5—8 naela vahel. On nii kergemaid kui ka raskemaid tõugusi olemas. Kasvu kiiruse poolest jäävad nad nii munejatest kui ka lihakanadest taha. Harilikult kestab nende kasvuaeg 6—8 kuud. Muidugi tuleb ka siingi erandisi ette. Mis haudumisesse puutub, siis lähewad seda liiki tõud kõik hauduma. Munad on neil kollase koorega, mis Asia kanadel kui ka nendega ristpaaritamise teel saadud tõugudel omane on. Toidu otsimisega ei ole nad munakanadega võrreldes mitte nii wäledad, tarwitawad rohkem toitu inimese käest. Lepiwad ka väga hästi kitsaste jooksuruumidega, nagu seda linnas ette tuleb. Peab weel seda juurde lisama, et kirjeldatud tõudeliik kaunis head talwelmunejad kanad on, sest nad ei karda mitte nõuda kergesti külma kui kerged ja õhulise julekattega munakanad. Hari on neil kestmise suurusega, nõndasama ka lõpuksed. Jalgade kawa poolest on neid väga mitmesuguseid olemas: kollaseid, roosa, mustafi jne.

Langschanid.

Langschani kanatõug on Wenemaal seniajani teiste kulturatõugude kõrwal suuremat tähelepanemist leidnud, iseäranis asjaarmastajate või spordimeeste ringkondades.

See mujal peetakse Längschani kanu suuremal arvul, sest tal ei puudu majandusline väärtus. Tema kodumaa on Afiias, nimelt Põhja Hiinamaal, kust Längschani kanad möödaläinud aastafaja teisel poolel Europassse toodi. Esialgu olivad Längschanid sulisjalgadega, nagu Kõhinchini ja Brahma tõud. Sellel ajal kanu leidub veel praegusel ajal, iseäranis aga rohkesti Inglismaal. Europas on spordimehed seda tõugu palju muutnud, temale teiste kanaseltside werd juurde walanud. Wiimasel ajal on spordimehed nimetatud tõugu püüdnud ainult spordi wõi ilu sihis kaswatada, mille läbi praegused Längschanid majanduslise väärtuse poolest palju madalamale langenud. Ehk selle wastu kül mõnelt poolt püütakse töötada, siiski on spordimeeste käes wõit. Ühels suuremaks weaks uuemoelistel Längschanidel on nende kõrged jalad, mis hästi ei suuda raskest leha landa. Wanamoelised Längschanid olivad külmale hästi wastupidamad, mida aga kahjuks praeguste Längschanide kohta ei saa ütelda. Längschani kanapojad kasvawad kaunis pikkamisi, tarwitawad rohkesti toitu ja hakkawad 7—8 kuu wanaduselt munema. Ei wõi salata, et Längschanid head talwemunejad on. Munad on neil kestmise suurusega ja kollase koorega. Lihha on neil õige peenemaitseline, aga et nad pikamisi kasvawad, sellepärast ei saa neid mitte kõige paremaks lihakanadeks ega ka munejateks lugeda. Nagu mitmelt poolt tõendakse, olla Minorika ja Längschani tõugude wahel ettewõetud ristpaaritamise teel saadud segawerelised kanad iseäranis head munejad. Sulgede karwa poolest leidub kõige rohkem musti Längschanisi. Peale mustade on veel walgeid, siniseid ja kollaseid Längschanisi olemas. Kõff ja jalad on neil mustad, kestmise suurusega lehthari ja lõpukjed. Kõrwalapid on neil punased.

Whandotted.

Amerikas soetatud kanatõugudest on Whandotted kõige rohkem laiale lagunenud ja suuremat tähelepanemist leidnud. Esialgu hinnati Whandotte tõuu munemise headust.

Wiimasel ajal on aga ka selle tõuu lihawäärtuse pääle suuremat rõhku pandud, mille läbi Whandottefi on püütud raskemaks ja suuremaks kaswatada. Muidugi kannatab selle all munemiserohkus. Igatahes ei saa Whandottet kunagi heaks lihakanaks lugeda, sest tal on kollane nahk, mis halwemawäärtusega kanaliha tundemärgiks loetakse.

Iseäranis europlased ei armasta kollase nahaga kanu, kuna amerikkased selle omadusele peaaegu mingisugust tähendust ei anna. Igatahes on wanamoelised, kestmise suurusega Wyandotted head munakanad, kes iseäranis hästi talwel munewad, nagu seda rohket katsed ja munemisewõistlused on näidanud. Munad on aga Wyandottel kestmise suurusega ja walljas-kollase koorega. Uuemamoelistel Wyandottetel, mis wäljanäituste jaoks on kaswatatud, on suuremad munad, aga selle wastu munewad wiimased palju wähem. Meie külma põhja kliimat kannatawad Wyandotte kanad väga hästi wälja, sest neil on kaunis paks julekate ja madal muruhari, mis külma ei karda. Loomu poolest on nad wagusad kanad, elawad ka kitsas ruumis, tarwitawad fiiski kergemate tõugudega wõrreldes wähke rohkem toitu. Munema hakkawad nad läbisuiku 5—6 kuu wanuselt. Liha on neil kestmise wäärtusega. Sellepärast kalduwad Wyandotted ennem muna- kui lihakanade liiki. Jalad ja nokk on neil kollased, muruhari, punased kõrwalapid. Kõige rohkem peetakse walgekarwalisi Wyandotteisi. Pääle nende on veel musti, põldpüükarwa, hõbe- ja kollakarwalisi Wyandotteisi olemas.

Plymouth-Rockid.

Selmisest tõust on Plymouth-Rockid suuremad ja kalduwad oma majanduslise wäärtuse poolest rohkem lihakanade liiki. Kirjeldaw tõug on Põhja Ameerikas soetatud ja oma ilusa lehaehituse ja julgede ilu pärast suuremat tähelepanemist spordimeeste seas leidnud.

Ei ole rahwast ega riiki, kus mitte nimetatud tõugu ei peeta. Iseäralist lugupidamist on wõõdilised wõi triibulised Plymouth-Rockid leidnud, mis igat iluarmastajat rahustab. Oma majanduslise wäärtuse poolest on nad Langschanidega sarnased, ainult wiimaste liha on palju parem. Et nad kaunis hästi haigustele ja külmale wastu panewad, sellepärast wõib neid ka meilgi soowitada.

Munema hakkawad nad umbes 6—8 kuu wanuselt. Kus mitte väga külm kanalaut pole, jääb munewad ka Plymouth-Rockid kaunis hästi talwel. Teiste tõugudega paaritades annawad nad majanduslises mõttes häid segawerelisi, mis nii muna- kui ka liharohkuse poolest tihti puhtawerelistest ette on. Nokk ja jalad on neil kollased, kestmise suurusega lehthari ja punased kõrwalapid.

Rhode Islandid.

Nimetatud tõug on kõige hiljemal ajal Amerikast Euroopasse toodud ja siin lühikese aja jooksul rohkesti poolehoidjaid leidnud. Palju on seda tõugu kiidetud, millel tihti Amerika reklaame mail juures on. Olen seda tõugu mitu aastat pidanud ja otsusele jõudnud, et majanduslise väärtuse poolest Rhode Islandid eelpool kirjeldatud tõugudest sugugi ette poole. Muudugi ripub iga tõuu väärtus ikka sellest ära, mis sihis keegi suguloomi kauemat aega on sugu jaoks väljavalinud.

Dma äranägemise järele tuleb seda tõugu kestmise väärtusega liha= kui ka munakanaks nimetada. Mähk on neil kollast karwa, kondid jämedad ja suured, mis halwa lihakana tundemärgiks peetakse. Munemises ei näita nad ka suuremat võimust üles, mis nende pidamist soovitatavaks teeks.

Meie karedas kliimas aga on nad aga kaunis vastu- pidavad ja lepitavad ka halvema tingimistega. Munema hakkavad nad läbistiftu 6—7 kuu vanuselt. Munad on Rhode Islandi tõul kollase koorega. Pojad kasvavad pitkamisi, on aga selle vastu vastupidavamad ja tugemad. Et kirjeldaw tõug viimasel ajal rohkesti laiale on lagunemas, sellepärast tahtsin tema kohta siin teatud seisukoha võtta. Soovitada iseäranis seda tõugu ei või. Sulgede karwa poolest on nad punased. Hari on kestmise suurusega, kõrvalapid punased, jalad ja nokk kollast karwa.

Drpingtonid.

Drpingtoni tõug on Inglismaal kuulsa linnukasvataja W. Cooki (Puff) poolt väljakasvatatud. Selle tõuu soetamise juures on peaaesjalikult Langschani kanu tarvitatud, sest mitmed omadused on nimetatud tõugudel ühised. Ainult viimastel aegadel on püütud Langschani ja Drpingtoni tõugude vahel suuremat, filmapaistvamast vahet sünnitada. Drpingtoni tõuul on õige madalad jalad, kuna Langschanidel nad jälle pikad või kõrged on. Peale seda on Drpingtonid oma keha kuju poolest ümargused, tuleta- wad sellega rohkem lihakana meelde, kuna jälle Langscha- nide keha saledam, pikem on. Nagu ennegi tähendasin, tuleb Drpingtoni ennem lihakanaks nimetada, sest mune- mise poolest pole nad suuremat tähelepanemist leidnud. Ja nende liha on ka peenemaitseline, ei jäta enam midagi soo-

wida. Sellepärast peetakse seda tõugu ka nuumasutustes kaunis rohkesti. Nahl, jalad ja noll on neil ihularwa roosad.

Ei wõi aga siin tähendamata jätta, et Drpingtonid suuremat hoolt ja paremat elutingimisi nõuawad kui eelpool kirjeldatud tõuud. Wastasel korral jääwad nad kergesti haigeks, põewad kõiksuguste haiguste käes. Drpingtonide peale peab kui kanade aristokraatide peale waatama, kes mitte igasuguste tingimistega ei lepi. Sellepärast ei wõi igakord ja igasuguste olude jaoks seda tõugu soowitada. Üleüldse on see tõug küllalt tähelepanemise wääriline. Kõige suuremal wiisil kaswatatakse kollaseid, siis walgeid, musti ja kolmewärwilisi Drpingtonisi. Sel tõul on lestmise suuru- tega lehthari ja punased kõrwalapid.

Kokkuvõte.

Kirjeldatud sai mitu tõugu, aga siiski jäi see küsimus otjustamata, misjugune tõug nende seas kõige kohasemaks tuleks tunnistada. Naste on siin kindlat wastust anda. Nagu ennegi juba sai tähendatud, et tõuu mõistele kanade juures mitte liig suurt tähendust ei saa anda, sest suurem osa linnukaswatajaid kaswatawad lindusi ilu, spordi wõi wäljanäituste jaoks, mis nende majanduslist wäärtust tuntawalt wähendab. Nende kõrwal töötawad siiski ka üffitud linnukaswatajad, kes lindude tulu esimesele kohale seadwad. Selle läbi on meil siiski wõimalik puhastwerd kanu muret- seda, kes oma majanduslise wäärtuse kõrgusel seisawad. Kui keegi munemise otstarbeks kanu tahab pidada ja nende mune turule saata, siis waligu ta selleks Italia ehk Minorka tõuu. Lihakanadest tuleb eesõigus Faverollile anda, aga wiimasest kanadeliigist — Wyandottele ehk Langschanidele. Kõiki neid wõib kohaliste kanadega paaritada, millede järeltulejad esimesel sugupõlwel majanduslises mõttes täielist rahulolemist ära teeniwad. Igaüks aga pidagu siin juures ka seda meeles, et kanakaswatusse kasu weel mitte üffi tõust ära ei ripu, waid weel suuremal määral ots- tarbekohasest toitmisest, hoolitsemisest ja poegade kaswa- tamisest.

A
A-4680